

Дуюн Д.О., аспірантка

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ЕКСПОРТ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ТОВАРІВ УКРАЇНИ: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЗРОСТАННЯ

Досліджена тенденція експорту високотехнологічних фармацевтичних товарів України. Визначено ключові номенклатурні позиції, що є конкурентоспроможними на зовнішніх ринках, та основні ринки збуту. Окреслено масштаби інтеграції вітчизняних фармацевтичних виробників до світового господарства, а також обґрунтовані причини та наслідки зростання поставок зазначеної категорії товарів.

Ключові слова: високотехнологічне виробництво, фармацевтика, експорт, зовнішня торгівля, додана вартість.

D.Duyun, Post Graduate Student

State Organization «Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine»

UKRAINE'S EXPORTS OF HIGH-TECH PHARMACEUTICAL PRODUCTS: CHARACTERISTICS, CAUSES AND CONSEQUENCES OF GROWTH

The article deals with the tendencies in Ukraine's export of high-tech pharmaceutical merchandises. The author identifies the key nomenclatural items, which are competitive on the foreign markets, as well as their main outlets. Outlined the extent of the integration of Ukrainian pharmaceutical manufacturers in the global economy, and justified the causes and consequences of the growth in exports of such items.

Keywords: high-tech manufacturing, pharmaceuticals, exports, foreign trade, value added.

JEL: F130

На сьогодні уряди країн виявляють дедалі більший інтерес до видів діяльності, що активно розвиваються на базі передових технологій, серед яких – фармацевтика. Запровадженню заходів державної науково-технологічної та інноваційної політики щодо стимулювання розвитку цієї галузі економіки передувало усвідомлення урядами країн таких зисків:

✓ освоєння передових технологій забезпечує піднесення конкурентоспроможності традиційних фармацевтичних товарів за рахунок збільшення інноваційної складової та отримання від цього високої доданої вартості, а також розширює асортимент виробництва та експорту національних високотехнологічних фармацевтичних продуктів, що позитивно впливає на зростання національної економіки та добробут населення;

✓ інновації у фармацевтичній галузі, з одного боку, прямо впливають на здоров'я пацієнтів, з іншого – побічно полегшують невидимий економічний тягар, сприяючи скороченню витрат держави, що пов'язані із системою охорони здоров'я. Згідно з досліджен-

ням¹ кожні 24 дол. США, що витрачаються зараз в країнах – членах ОЕСР на нові препарати для лікування серцево-судинних захворювань, дозволяють заощадити витрати на госпіталізацію в розмірі 89 дол. США;

✓ високотехнологічне фармацевтичне виробництво є стратегічним з точки зору національної безпеки та ефективності економічної системи; його розбудова спонукає до розвитку суміжних виробництв (наприклад, хімічного, харчового, косметичного, аграрного) та створення нових робочих місць;

✓ інновації та дослідження, що продукує високотехнологічне фармацевтичне виробництво, впливають не лише на економічну сферу, але й на соціальну, докорінно змінюючи стан здоров'я, якість та й тривалість життя.

Як зазначено у роботі², індикаторами результативності заходів державної науково-

¹ Lichtenberg F. R. Have newer cardiovascular drugs reduced hospitalization? Evidence from longitudinal country-level data on 20 OECD countries, 1995–2003 // Health Economics. – 2009. – №18(5). – P. 519–534.

² Саліхова О.Б. Експорт високотехнологічних товарів України як індикатор реалізації інноваційної політики // Наука та наукознавство. – 2010. – № 4. – С. 14–28.

технологічної та інноваційної політики щодо стимулювання розвитку галузей економіки є масштаби виробництва та експорту високотехнологічних товарів країни. Таким чином, оцінка експорту високотехнологічних товарів, що продукує фармацевтика України, є необхідним кроком у розумінні «ефективності новаторської діяльності, досягнутого рівня технологічності промисловості, результативності витрат державного бюджету та приватного капіталу на розвиток інновацій»³.

Розв'язанню методологічних та інформаційно-статистичних проблем вимірювання та оцінки зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами і, зокрема, продуктами фармацевтичних виробництв, присвячені роботи О.Саліхової. Авторка вперше в Україні адаптувала High Technology Products List (єдиний міжнародний стандарт у цій сфері) та уклала Перелік високотехнологічних товарів за Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності, окреме місце в якому належить категорії «Фармацевтика»⁴. Важливим здобутком у розвитку інструментарію дослідження діяльності високотехнологічних виробництв стало формування Переліку високотехнологічних товарів, диференційованих за кінцевим споживанням, складеним шляхом поєднання Класифікатора за широкими економічними категоріями ООН та Переліку високотехнологічних товарів⁵. Низка вітчизняних вчених досліджували питання економічних, технологічних та інноваційних аспектів розвитку фармацевтики України, а також перспективи інтеграції галузі у європейський простір. Йому присвячені роботи таких авторів, як: О.Мех⁶, О.Доровський та А.Олійник⁷. Численні здобутки вітчизняних вчених стосуються проблем посилення експортного по-

³ Там само.

⁴ Саліхова О.Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні: моногр. / НАН України, Інститут економіки та прогнозування. – К., 2012. – 624 с.

⁵ Там само.

⁶ Мех О.А. Інноваційно-соціальні аспекти розвитку фармацевтичної галузі України / НАН України; Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва. – К., 2008. – 408 с.

⁷ Доровський О.В., Олійник А.Д. Фармацевтичний ринок ЄС та реалії фармацевтичної промисловості України // Моделювання регіональної економіки. – 2013. – № 2. – С. 289–304.

тенціалу фармацевтики⁸. Крім науковців, економіко-статистичним аналізом галузі займаються спеціалізовані аналітичні агенції, зокрема «Маріон»⁹, «Аптека»¹⁰, «Компендіум»¹¹, «Фарма Персонал»¹² тощо. Існуючі в Україні напрацювання загалом дають можливість отримати загальну характеристику стану та тенденцій розвитку фармацевтики, проте поза увагою залишаються питання експорту високотехнологічних фармацевтичних продуктів України, його структури та основних реципієнтів.

Метою дослідження є виявлення тенденцій експорту високотехнологічних фармацевтичних товарів з України, ключових номенклатурних позицій та ринків збуту, з'ясування

⁸ Международный маркетинг в фармации: монография / [Мнушко З.Н., Чмыхало Н.В., Мусиенко Н.М. и др.]. – Харьков: НФАУ: Золотые страницы, 2006. – 392 с.; Гилета Ю.І. Оцінювання діяльності суб'єктів фармацевтичної промисловості на основі виробничих функцій у контексті впровадження політики імпортозаміщення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk-onu.od.ua/journal/2014_19_3_1/31.pdf; Посилкіна О.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток фармацевтичного виробництва: проблеми фінансового забезпечення. – Х.: Вид-во НФАУ: Золоті сторінки, 2002. – 528 с.; Братішко Ю.С. Управління трудовим потенціалом промислових фармацевтичних підприємств в умовах впровадження міжнародних стандартів якості: автореф. дис. канд. фармацев. наук. – Харків: Нац. фарм. ун-т, 2008. – 23 с.; Управління трудовим потенціалом фармацевтичних підприємств в умовах менеджменту якості / [Посилкіна О.В., Доровський О.В., Братішко Ю.С., Сидоренко М.І.]. – Харків: НФАУ, 2010. – 415 с.

⁹ Маріон: спеціалізоване медичне інтернет-видання для лікарів, провізорів, фармацевтів, студентів медичних і фармацевтичних вузів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.morion.ua/>; <http://www.morion.ua/>

¹⁰ Еженедельник Аптека: спеціалізоване медичне інтернет-видання для лікарів, провізорів, фармацевтів, студентів медичних і фармацевтичних ВНЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apteka.ua/>

¹¹ Компендиум. Лекарственные препараты: спеціалізоване медичне інтернет-видання для лікарів, провізорів, фармацевтів, студентів медичних і фармацевтичних вузів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://compendium.com.ua/>

¹² Офіц. сайт спеціалізованої рекрутингової агенції «Фарма Персонал» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pharma-personnel.com.ua/>

масштабів інтеграції вітчизняних фармвиробників до світового господарства, а також обґрунтування причин і наслідків зростання поставок зазначеної категорії товарів.

Імпорт високотехнологічних фармацевтичних товарів (ВТ_ФТ), що є вихідними для промисловості разом із передовими засобами виробництва, програмним забезпеченням і висококваліфікованим персоналом позитивно впливає на зростання обсягів виробництва та ефективність бізнес-процесів фармацевтичних компаній.

Щоб оцінити масштаби залучення іноземних ВТ_ФТ в економіку України було створено відповідний інструментарій¹³, завдяки якому ВТ_ФТ було диференційовано за кінцевим споживанням, а саме як споживчі та проміжні фармацевтичні товари. В основу інструменту покладено синтез двох міжнародних класифікаторів – Класифікації за широкими економічними категоріями (ШЕК) та Стандартного міжнародного торгового класифікатора (SITC Rev.4). Після гармонізації цієї класифікації з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) 2014 ВТ_ФТ було поділено з позиції функціонального призначення, а не за галузевою приналежністю. Це є підґрунтям для оцінки міжнародних потоків ВТ_ФТ у контексті залучення фармацевтичної галузі країни у ланцюги доданої вартості світових виробників і процесу трансферу уречевлених технологій.

За УКТ ЗЕД 2014 р. до переліку ВТ_ФТ належить 38 номенклатурних позицій, з яких 33 є проміжними, тобто вихідними для промисловості, а п'ять – споживчими; капітальні товари у фармацевтиці не представлені.

Для розрахунків за визначеними позиціями нами було створено базу даних зовнішньої торгівлі України ВТ_ФТ, в основу якої покладено щорічні дані експорту–імпорту за кожною номенклатурною позицією та країн – контрагентів баз даних міжнародної торгової статистика Комтрейда Державної статистики України. В результаті аналізу встановлено таке.

Фінансова криза 1998 р. суттєво вплинула на масштаби експорту ВТ_ФТ України. Після глибокого падіння, що відбулося у 1998 р., фармвиробникам знадобилося сім років, аби досягти докризових показників. Висхідний тренд тривав до 2014 р. (з невеликим «просіданням» у 2009 р.). За підсумками 2015 р. обвал сягнув 53%.

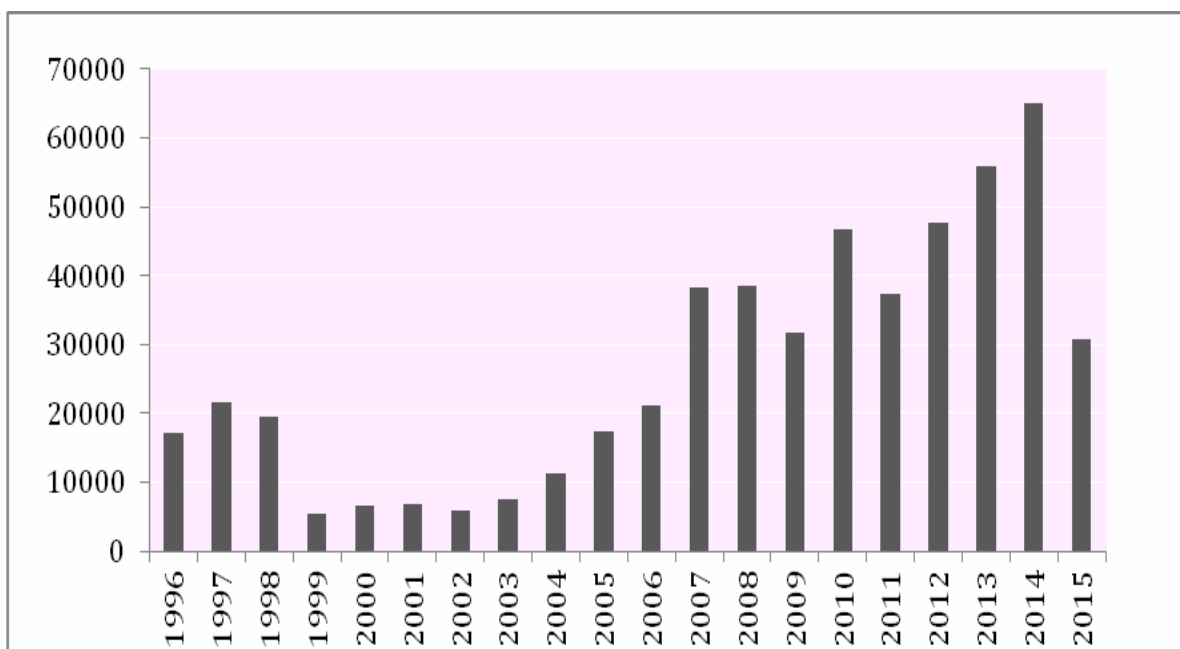
За загальної позитивної тенденції поставок високотехнологічних фармацевтичних товарів України на зовнішні ринки внутрішні економічні та політичні проблеми неминуче вплинули на масштаби виробництва та експорту.

Аналіз динаміки експорту ВТ_ФТ України за кінцевим призначенням свідчить, що фінансова криза 1998 р. мала вплив лише на поставки споживчих товарів. Через міцні на той час коопераційні зв'язки із країнами СНГ та укладені контракти масштаби експорту проміжних товарів знизилися на рік пізніше – у 1999 р. Висхідний тренд обох категорій товарів спостерігався до наступної кризи. Аналогічно падіння експорту споживчих і проміжних товарів продемонструвало лаг у один рік. Фінансово-економічна криза 2008 р. призвела до втрати українськими фармвиробниками окремих зовнішніх споживчих ринків. За загального висхідного тренду протягом 2009–2014 рр. спостерігалися значні коливання. Максимального значення експорт ВТ_ФСТ України досяг у 2014 р. – 44 976,5 тис. дол. США. Проте у 2015 р. поставки знизилися на 62%.

Значення показника обумовлено падінням поставок найбільш значних позицій: лікарських засобів (ЛЗ), що містять інсулін, дозовані, приготувані або розфасовані для роздрібною торгівлі – на 78% та ЛЗ, що містять інші антибіотики для терапевтичного або профілактичного застосування, у дозованому вигляді або розфасовані для роздрібною торгівлі на 42%.

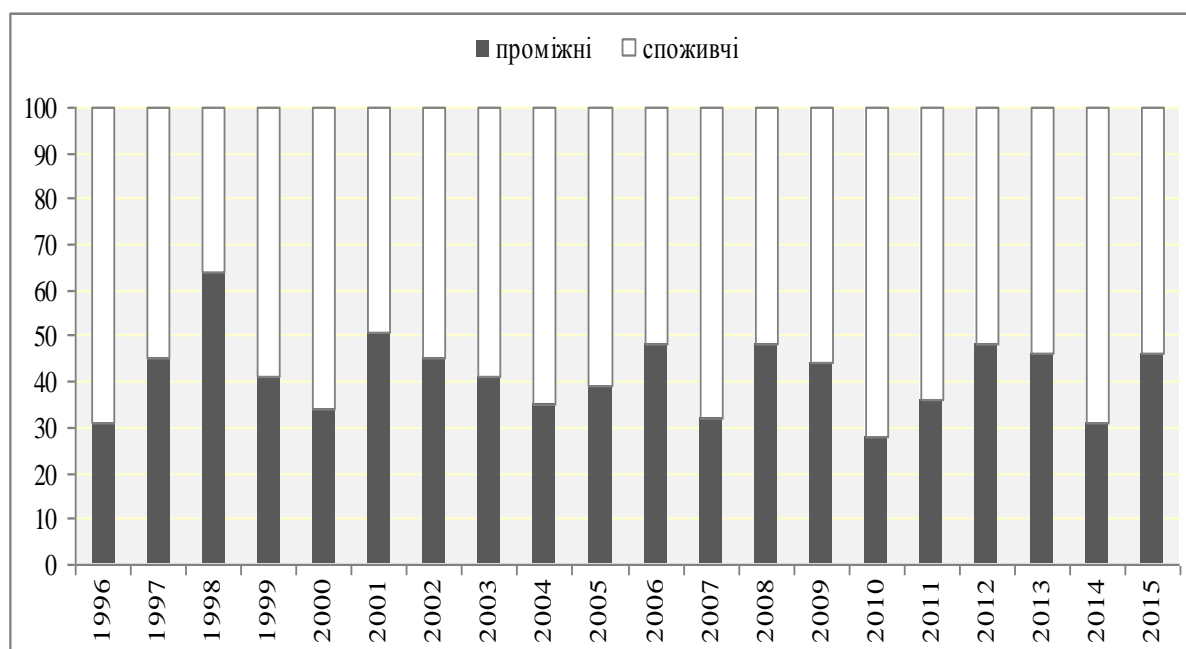
Щодо динаміки високотехнологічних поставок проміжних фармацевтичних товарів (ВТ_ФПТ), протягом 2009–2011 рр. українські виробники відвантажували їх на зовнішні ринки у докризових обсягах (рис.2). У 2012–2013 рр. зростання відновилося, але економічна та політична криза, що розпочалася в Україні у 2014 р., позначилася на результатах 2014–2015 рр.

¹³ Саліхова О.Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні. – 168 с.; Дуюн Д.О. Загрози фармацевтичного виробництва України в контексті аналізу зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами // Проблеми науки. – 2016. – №2. – С. 23–33.

Рис. 1. Динаміка експорту ВТ_ФТ України, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Рис. 2. Зміни структури експорту ВТ_ФТ України за кінцевим призначенням, %

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

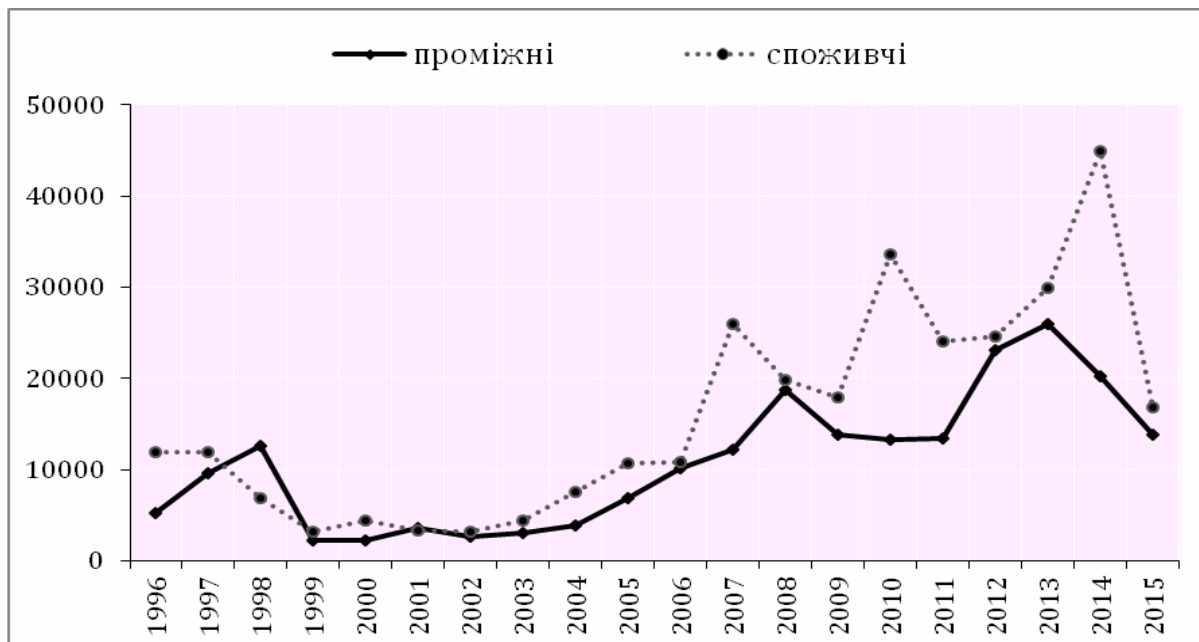
Протягом 1999–2013 рр. висхідний тренд спостерігався у поставках як споживчих, так і проміжних товарів. **Погіршення фінансово-економічного та політичного стану України, стрімкий обвал промислового виробництва і фізичне знищення його потенціалу на окупованих територіях негативно вплинули на масштаби експорту, що свідчить про втрату споживчими фармацевтичними**

товарамивже завойованих ринків, а також про руйнацію уже налагоджених коопераційних зв'язків із компаніями, що є реципієнтами проміжних фармацевтичних товарів українського виробництва.

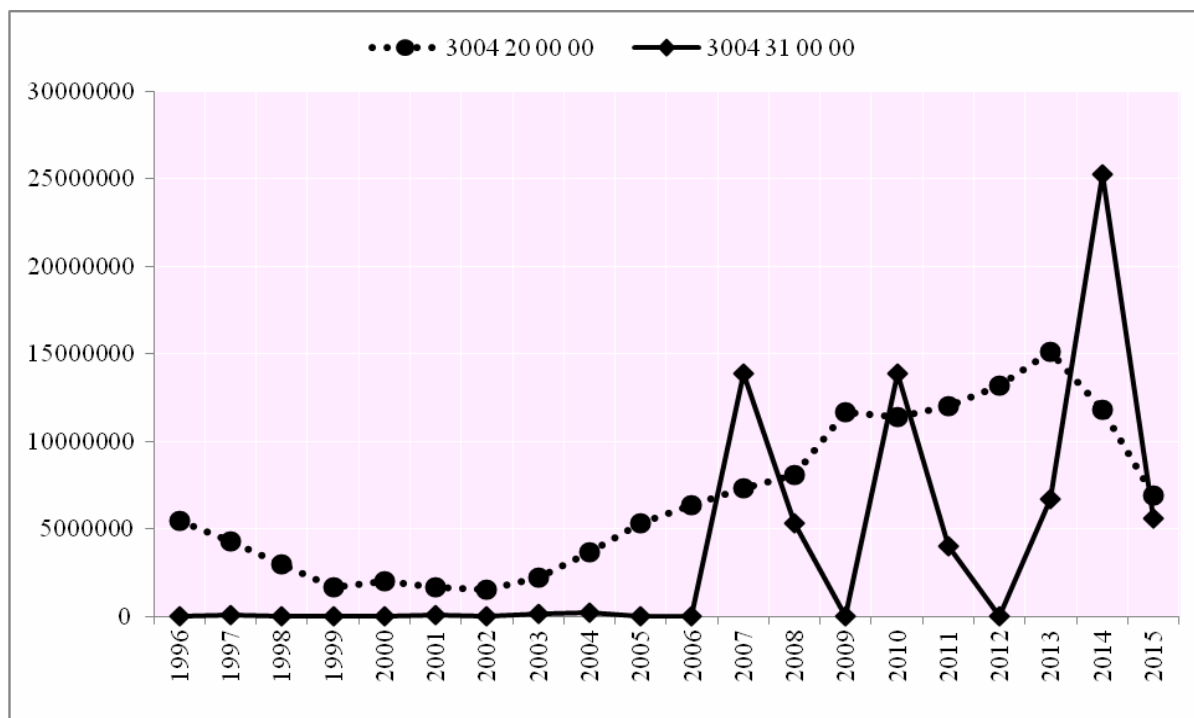
Аналіз структури експортних поставок дозволив виявити ключові статті споживчих ВТ_ФТ, з якими Україна позиціонує вітчизняне високотехнологічне фармацевтичне вироб-

ництво на зовнішніх ринках. Це – лікарські засоби (ЛЗ), що містять інсулін у дозованому вигляді або розфасовані для роздрібно́ї торгівлі (код 3004 31 00 00 УКТЗЕД), та ЛЗ, що містять антибіотики для терапевтичного або профілактичного застосування у дозованому

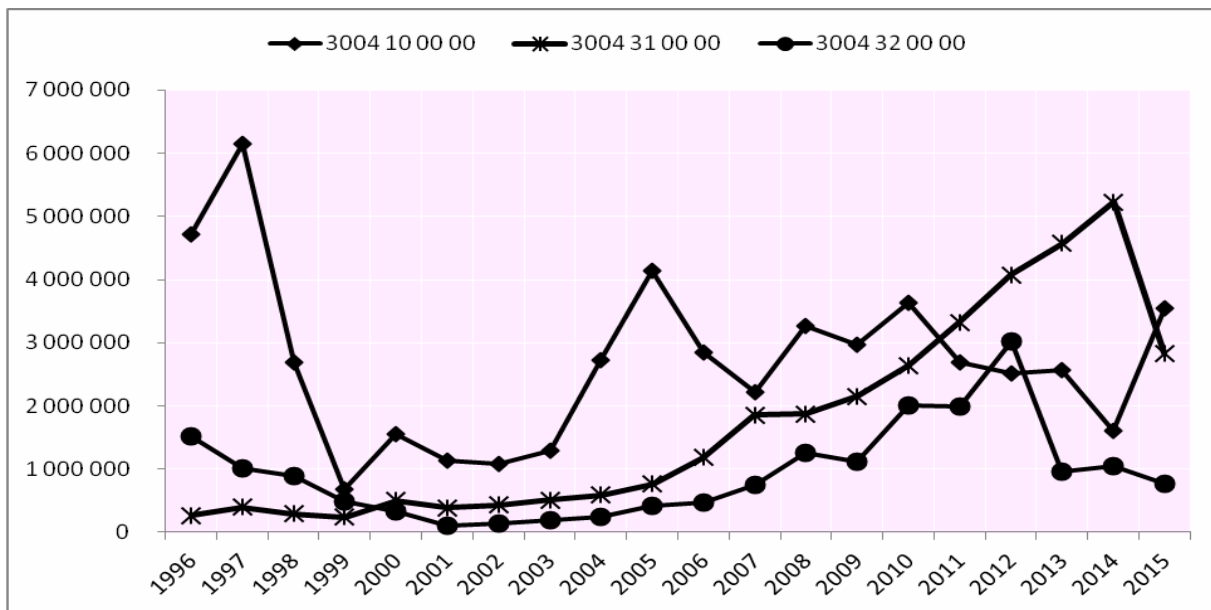
вигляді або розфасовані для роздрібно́ї торгівлі (код 3004 20 00 00 УКТЗЕД). Сумарно на зазначені номенклатурні позиції припадає понад 70% у експорті ВТ_ФСТ. Динаміку їхніх експортних поставок подано на рис. 4.

Рис. 3. Динаміка експорту ВТ_ФСТ України за кінцевим призначенням, тис. дол. США
Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Рис.4. Динаміка експорту ключових номенклатурних позицій ВТ_ФСТ України, тис.дол. США
Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Рис. 5. Динаміка експорту окремих номенклатурних позицій ВТ_ФСТ України, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Решта експортованих товарів припадає на ЛЗ, що містять пеніциліни або їхні похідні, які мають пеніцилінову кислотну структуру, чи стрептоміцини або їхні похідні, дозовані, приготовані або розфасовані для роздрібної торгівлі (код 3004100000УКТЗЕД); ЛЗ, що містять кортикостероїдні гормони, їхні похідні та структурні аналоги (код 3004 32 0000УКТЗЕД); ЛЗ, що містять інші гормони або інші продукти, включені в підгрупу 541(код 3004 39 0000УКТЗЕД).

Аналіз географії поставок ЛЗ, що містять інсулін, таранжування країн-конрагентів дозволив встановити, що основними ринками збуту протягом останніх трьох років були Бразилія, Таджикистан, Казахстан, Молдова тощо. Бразильський ринок залишається головним ринком збуту – на нього припадає 99,8% поставок, незважаючи на коливання у відвантаженнях, котрі були спричинені змінами власників¹⁴. Інші поставки, які були здійснені протягом останніх трьох років до Ємена, Німеччини, Іраку, Сербії та Угорщини, мають нерегулярний характер, що свідчить про складнощі пошуку ринків збуту основними виробниками та відсутність дер-

жавної підтримки експорту. У 2015 р. зазначена номенклатурна позиція відвантажувалася лише у три країни – Бразилію, Молдову та Ірак (табл.2). Основними виробниками вітчизняного інсуліну є:

ПрАТ «Індар» – єдине державне фармацевтичне підприємство з повним технологічним циклом виробництва генно-інженерних інсулінів – від субстанції до готових лікарських форм¹⁵;

ПАО «Фармак», який виготовляє готовий препарат із субстанції, що постачається американською компанією «EliLilli»¹⁶.

Протягом останніх трьох років з України було вивезено понад 166 т на суму понад 37,6 млн дол. Отже, середня вартість однієї тонни становить приблизно 226 тис. дол. США.

Примітно, що водночас, за даними офіційної статистики, Україна імпортувала аналогічний товар із Данії, Німеччини та Франції (основні постачальники). Іноземним постачальникам було сплачено понад 105,6 млн дол. США за 267 т, що приблизно становить 394 тис. дол. за одну тунну. Оскільки інсулін входить до списку препаратів, необхідних для життя,

¹⁴ Национальный антикоррупционный портал «АНТИКОР» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://antikor.com.ua/articles/11751-ohota_na_indar_ili_kto_perestupaet_cherez_hizni_tysjach_ukraintsev_radi_deneg/print

¹⁵ Офіційний сайт ПАТ «По виробництву інсулінів «Індар» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://indar.com.ua/>

¹⁶ Офіційний сайт ПАТ «Фармак» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://farmak.ua/>

Таблиця 2

**Ключові ринки збуту України лікарських засобів, що містять інсулін
для роздрібною торгівлі (код 3004 31 УКТЗЕД) у 2013–2015 рр.**

Країна	2013			2014			2015		
	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг
	<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>		<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>		<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>	
Ірак	-	-		-	-		0,43	0,20	3
Бразилія	29,61	6690,64	1	111,76	25266,92	1	24,71	5576,32	1
Ємен	-	-		0,11	11,60	3	-	-	
Казахстан	0,01	1,57	3	-	-		-	-	
Конго	0,00	0,04	5	-	-		-	-	
Молдова	0,07	32,92	2	-	-		0,00	0,23	2
Німеччина	-	-		0,00	0,86	5	-	-	
Сербія	0,00	0,04	4	-	-		-	-	
Таджикистан	-	-		0,08	16,45	2	-	-	
Угорщина	-	-		0,03	5,91	4	-	-	
Усього	29,69	6725,20		111,98	25301,73		24,71	5576,75	

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Таблиця 3

Ключові постачальники в Україні лікарських засобів, що містять інсулін для роздрібною торгівлі (код 3004 31 УКТЗЕД) у 2013–2015 рр.

Країна	2013			2014			2015		
	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг
	<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>		<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>		<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>	
Індія	0,06786	18,666	5	-	-		-	-	
Данія	44,44804	23846,83	1	36,99226	17675,26	1	7,24177	2788,293	3
Китай	0,006	1,096	8	-	-		0,00475	0,41898	6
Німеччина	-	-	2	28,2924	13177,63	2	32,87385	6319,488	2
Польща	4,98792	1750,933	4	4,00211	1421,206	4	4,48813	941,2516	4
Російська Федерация	0,0464	11,24205	7	-	-		0,1593	44,3723	5
США	0,07925	18,3638	6	0,034	5,6756	5	-	-	
Франція	10,52741	3935,741	3	17,89364	6613,755	3	41,76348	14038,86	1
Усього	93,83251	42615,37		87,2144	38893,52		86,53128	24132,69	

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Таблиця 4

Ринки збуту України ЛЗ, що містять антибіотики (код 3004 20 УКТЗЕД) у 2013–2015 рр.

Країна	2013			2014			2015		
	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг
	<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>		<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>		<i>m</i>	<i>тис. дол. США</i>	
Узбекистан	174203,01	4287,84	1	127574,49	2487,83	2	85985,74	1377,44	1
Російська Федерация	37718,69	2732,22	2	98575,38	4262,85	1	107843,75	1351,04	2
В'єтнам	58329,86	1688,16	3	30549,18	1147,63	3	24543,43	977,25	3
Азербайджан	38622,24	956,55	6	46506,87	627,04	4	44442,33	564,56	4
Молдова	16862,11	896,66	7	19614,68	584,36	5	15277,22	444,59	5
Казахстан	16338,94	1093,92	5	9752,88	433,13	7	16640,75	422,48	6
Сербія	4188,38	68,90	13	6673,10	100,89	12	25207,67	378,43	7
Грузія	25293,87	1094,57	4	21346,66	552,58	6	18464,37	366,83	8
Білорусь	16510,98	839,50	8	14237,36	335,76	8	10427,95	293,64	9
Латвія	9119,90	203,77	10	7540,30	140,73	10	9751,40	193,38	10
Литва	3820,00	109,23	12	2425,90	49,19	13	4588,32	118,24	11
Вірменія	6305,80	354,48	9	5148,10	138,84	11	5599,44	100,42	12
Гуркменістан	9444,62	153,18	11	15787,70	307,27	9	9236,70	90,72	13
Усього	427113,64	15150,95		416514,37	11785,96		389863,39	6889,06	

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

закупівля ЛЗ з його вмістом майже на 100% фінансується за державний кошт та, відповідно до отриманих результатів, виручки від екс-

портованої продукції недостатньо для забезпечення потреб внутрішнього ринку.

Слід зауважити, що при виході вітчизняних виробників з ЛЗ, що містять інсулін на ринок Європи Данія та Німеччина будуть основними конкурентами.

Іншою ключовою позицією українського експорту ВТ_ФСТ є ЛЗ, що містять антибіотики для терапевтичного або профілактичного застосування, у дозованому вигляді або розфасовані для роздрібної торгівлі (код 3004 20 00 00 УКТЗЕД). Відповідно до ранжування основними ринками збуту цієї категорії ЛЗ є країни колишнього Радянського Союзу – Російська Федерація та Узбекистан (їхня сумарна частка коливається від 46 до 57%, а також ринок В'єтнаму (ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод утричі збільшив експорт антибіотиків до В'єтнаму»)¹⁷. Детальніше ключові покупці вітчизняних ЛЗ, що містять антибіотики, наведені у табл.4.

Відповідно до аналізу ключовим постачальником ЛЗ, що містять антибіотики, до України є Індія, на яку припадає 20–27% поставок. Решта потоків поділено між такими вагомими гравцями міжнародного фармацевтичного ринку, як Італія та Франція (табл. 5).

Компанії Італії та Франції поставили до України ЛЗ, що містять антибіотики, в обсязі понад 4,8 млн т на суму понад 46 млн дол. США. Відповідно за одну тонну українські споживачі сплатили 95–96 тис. дол. США. Натомість за одну тонну вітчизняних препаратів, що експортувалися на зовнішні ринки, було одержано лише 26–27 тис. дол. США.

Такі дисбаланси у ціні, а також тиск конкурентів на внутрішньому ринку, безперечно, негативним чином впливають на ключових вітчизняних виробників та експортерів ЛЗ, що містять антибіотики, а саме: ТОВ «ФК» Здоров'я» (м. Харків), ПАТ НВЦ «Борщагівський хіміко-фармацевтичний завод» (м. Київ), ПАТ «Київмедпрепарат» (м. Київ), ЗАТ «Фармацевтична фірма Дарниця» (м. Київ), ТОВ «Юрія-Фарм» (м. Київ), ПАО «Фармак» (м. Київ), ТОВ «Біо-Продукт ЛТД» (Дніпропетровська

обл. с. Партизанське), АО «Лекхім-Харків» (м. Харків).

Наведене доводить, що із 38 номенклатурних позицій за УКТЗЕД, що належать до кола високотехнологічних товарів, більшість виробляється та експортується з України. Проте у цих поставках є беззаперечні лідери – ЛЗ, що містять інсулін, та ЛЗ, що містять антибіотики.

Відповідно до мети дослідження, крім зазначених оцінок тенденцій експорту, ключових номенклатурних позицій, ринків збуту та коопераційних зав'язків високотехнологічних фармацевтичних виробництв України, у роботі було досліджено детермінанти експорту ВТ_ФТ та його зв'язок із доданою вартістю фармацевтичного виробництва в Україні (рис. 6–7).

Як видно на рис. 6, між експортом ВТ_ФТ з України та імпортом вихідних для фармвиробництва високотехнологічних товарів, є досить щільний зв'язок – R^2 має значення 0,765. Отриманий результат підтверджує висновок, зроблений у роботі¹⁸, де побудована багатофакторна модель експорту високотехнологічних товарів України, в якій серед ключових детермінантів – імпорт проміжних товарів для високотехнологічного виробництва.

Рис. 7 демонструє наявність зв'язку між доданою вартістю фармацевтики України та експорту ВТ_ФТ України. У дослідженні¹⁹ було побудовано модель доданої вартості виробників високотехнологічної продукції в Україні (всіх категорій), де детермінантою виявилася виручка від реалізації високотехнологічної продукції.

Спираючись на тезу, що продукція з високим вмістом передових технологій має більше переваг, а отже, здатна конкурувати на зовнішніх ринках як фактор впливу, було використано саме експорт фармацевтичних продуктів і встановлено його щільний зв'язок з динамікою створення доданої вартості фармвиробниками України.

¹⁷ Новости медицины и фармации : интернет-видання для медичних та фармацевтичних працівників [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/34703>

¹⁸ Саліхова О.Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні. – С. 548–556.

¹⁹ Там само. – С. 151–153.

Отриманий результат є свідченням того, що на ефективність вітчизняного фармацевтичного виробництва впливають експортні пос-

тавки високотехнологічних товарів в Україні, проте їх динаміка сильно залежить від імпорту вихідних товарів для галузі.

Таблиця 5

Основні країни – постачальники в Україну ЛЗ, що містять антибіотики (код 3004 20 УКТЗЕД) у 2013–2015 рр.

Країна	2013			2014			2015		
	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг	Кількість,	Вартість,	Ранг
	<i>m</i>	тис.дол. США		<i>m</i>	тис.дол. США		<i>m</i>	тис. дол. США	
Індія	416315,34	39803,34	1	489735,26	49673,57	1	315068,49	29069,79	1
Італія	91961,69	27984,26	2	52982,30	10467,70	2	44258,09	6736,22	2
Франція	79938,00	11256,85	4	53631,89	7984,34	4	47754,25	5600,16	3
Іран	108096,00	19160,48	3	47225,00	8751,61	3	31486,00	5162,35	4
Нідерланди	57242,64	10921,88	5	35962,91	5779,43	9	50200,49	5160,69	5
Греція	12032,60	5589,05	10	12901,20	3297,27	13	21111,91	4537,85	6
Японія	3429,99	3606,50	11	10173,45	7130,18	5	15117,61	4086,80	7
Ірландія	6346,37	2331,17	13	3012,95	3793,30	11	3210,46	3628,60	8
Бельгія	40659,80	6645,23	9	37652,08	7013,44	6	21297,91	3541,86	9
Кіпр	64823,89	8882,91	6	32689,37	6304,09	8	22206,07	2953,40	10
Німеччина	41868,18	7188,45	7	39972,74	6332,03	7	19483,88	2909,60	11
Словенія	68760,28	7026,54	8	51084,23	4908,16	10	41844,54	2603,77	12
Велика Британія	34996,19	2842,09	12	69122,75	3533,27	12	35186,08	2506,24	13
Усього	1678066,38	191185,47		1730476,07	178294,80		1470142,53	99911,11	

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

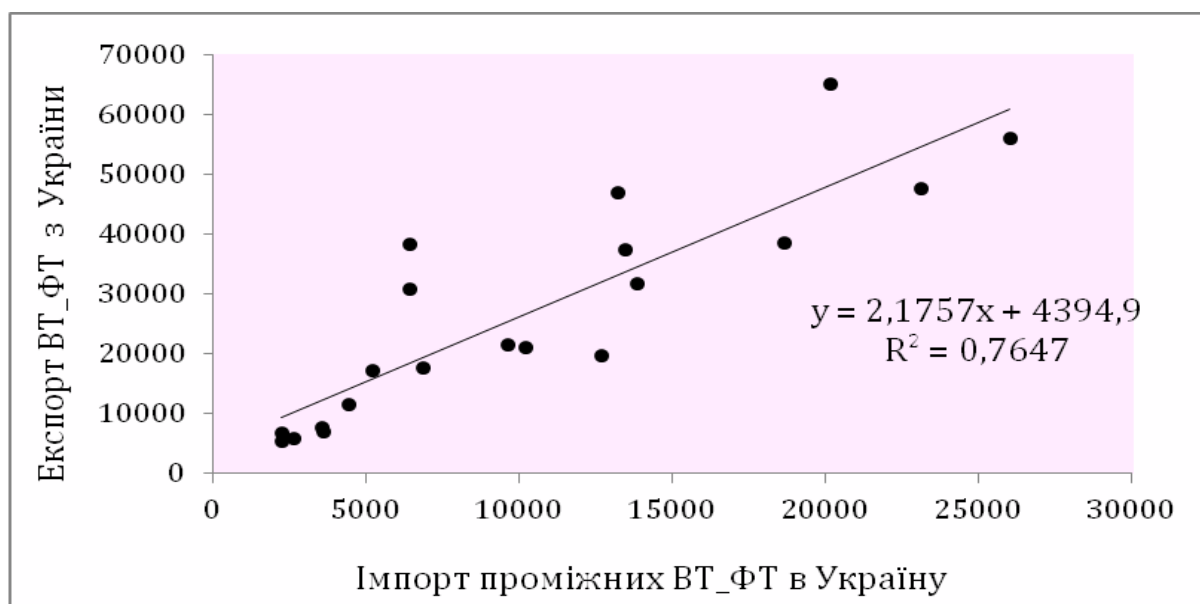
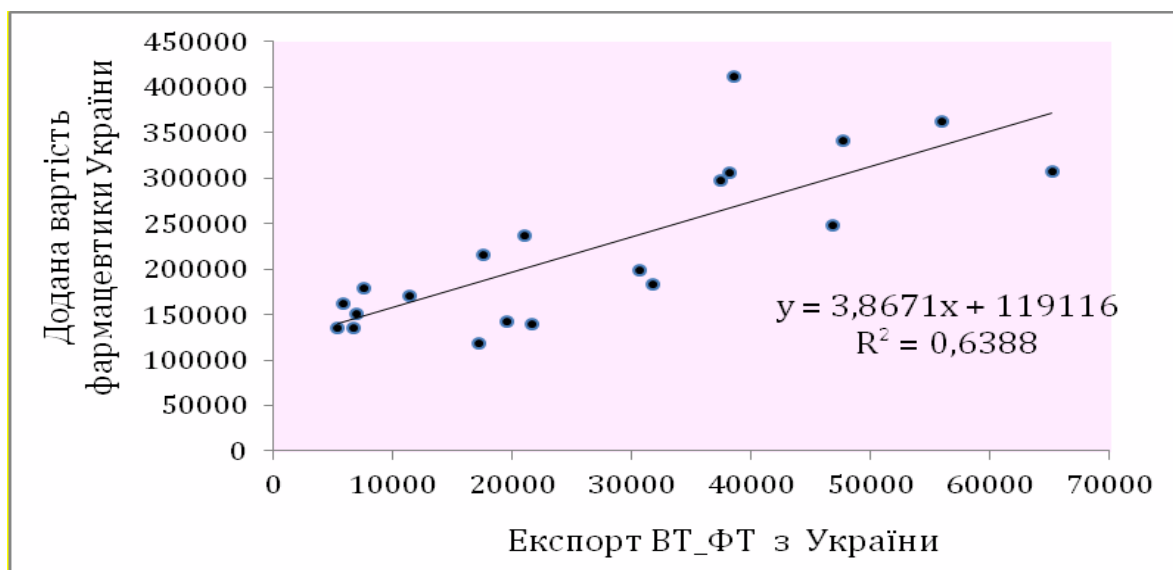

Рис. 6. Зв'язок між експортом ВТ_ФТ з України та імпортом проміжних ВТ_ФТ в Україну, 1996–2015 рр.

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Рис. 7. Зв'язок між доданою вартістю фармацевтики України та експортом ВТ_ФТ України, 1996–2015 рр.

Джерело: складено автором за даними Держстату України.

Висновки

Загальна тенденція поставок високотехнологічних фармацевтичних товарів України на зовнішні ринки є позитивною, проте внутрішні економічні та політичні проблеми неминуче вплинули на масштаби виробництва та експорту, який у 2015 р. був скорочений майже втричі. Це спричинено тим, що :

- тим, що вітчизняні фармацевтичні компанії не мають стабільних коопераційних зв'язків із представниками цього бізнесу інших країн і залишаються слабо «вбудованими» у ланцюги доданої вартості як постачальники вихідних матеріалів для фармацевтичного виробництва іноземних компаній (доходи галузі, отримані від експорту ВТ_ФТ, неспроможні покрити витрати галузі на імпорт, а у структурі поставок з України ВТ_ФТ домінуючу позицію займають споживчі товари);
- фінансово-економічний та політичний стан України погіршився, спостерігався стрімкий обвал промислового виробництва і фізичне знищення його потенціалу на окупованих територіях, що негативно вплинуло на масштаби експорту (втрата вже завойованих ринків для споживчих фармацевтичних товарів – поставки ЛЗ, що містять інсулін, у 2015 р. не відбулися до Ємену, Казахстану, Таджикистану, Німеччини та Угорщини), а також погіршилися уже налагоджені коопераційні зв'язки

з компаніями, що є реципієнтами проміжних фармацевтичних товарів українського виробництва;

- ефективність вітчизняного фармацевтичного виробництва та експортні поставки високотехнологічних товарів з України мають значну залежність від імпорту вихідних товарів для галузі;
- із 38 номенклатурних позицій за УКТЗЕД, що належать до високотехнологічних товарів, лише у двох позиціях, ми є беззаперечними лідерами та конкурентоспроможними на зовнішніх ринках – лікарські засоби, що містять інсулін, та лікарські засоби, що містять антибіотики.

Отже, враховуючи викладене, необхідно визначити стратегічні напрями розвитку технологій, які здатні задовольнити потреби одночасно декількох індустрій, серед яких фармацевтика. Нанотехнології та біотехнології – ключова детермінанта майбутніх переваг традиційних товарів галузі та запорука створення нових фармацевтичних продуктів із високою доданою вартістю. У свою чергу зміцнення національного науково-технологічного та інноваційного потенціалу та його посилення іноземними розробками сприятиме розбудові вітчизняної фармацевтики та набуттю нею справжнього статусу високотехнологічної індустрії.